

EL PROBLEMA: HISTÒRIA DE LA PAIDEIA-POLITEIA

Octavi Fullat

Professor Numerari de la
Universitat Autònoma de Barcelona

Sembla que les Històries escrites de la Pedagogia i de l'Educació "representen" la història tant de les institucions i de les idees educatives, com de les situacions socials on, unes i altres, visqueren. Però, ¿què significa aquest "re-presentar"? ¿només té un significat el significat "re-presentació" o, al contrari, es dona polisèmia, i es dona *necessàriament* i no —per cert— de forma accidental? Les respostes a aquest interrogant són greus. Quan el polític, el científic, l'historiador, l'artista, el metafísic..., usen el vocable "re-presentació", ¿es refereixen a algun nucli semàntic comú o parlen inesquívament d'allò diferent?

Continuem l'interrogatori. Una *història escrita*, ¿és una representació?; en el supòsit afirmatiu, ¿representació de *què*? ¿de quin referent? Prosseguim: "representar" és col·locar, davant, allò que no està present. Cal preguntar: ¿què o qui col·loca *davant*? Sense *subjecte* —si únicament hi ha matèria— les *representacions* s'evaporen. La representació és *per al* subjecte; ¿tal volta existirà també *pel* subjecte? No importa en quina representació, es tracta sempre de la manera com el subjecte queda afectat per l'objecte. En el cas de la història escrita hi ha uns subjectes històrics, un subjecte historiador i uns subjectes lectors de la història.

L'home és essencialment "representació", però mai no està, ell, representat. L'historiador no el pot representar. El terrible rau en el fet d'ignorar si vertaderament és representació d'altres coses o si tan sols les inventa. ¿És un *delegat*, l'home, o, al contrari, és un il·lús, un *boig*? "Delegat", ¿de què o de Qui? ¿Com re-presentar l'animal educand, allò que consisteix precisament en *representació*?

¿Existeix allò no-representable? L'excés de representacions —lingüístiques, científiques, històriques, polítiques... etc.— ens fa sospitar que l'ésser no queda mai totalment representat. Tota representació és un fracàs. El llenguatge, sense excloure l'històric, no diu mai la totalitat del que "hi ha". Per tal motiu, anem sempre al darrera de noves representacions. Això ens hauria d'evitar de caure en el perill de confondre "allò representat" amb "la representació". L'historiador *falsifica* inexorablement.

Hi ha *coses* i hi ha *llenguatges sobre* les coses. ¿Què és primer, el llenguatge o bé les coses?; ¿i si un "món" no fós més que la manera com un llenguatge organitza les coses?, ¿i si la tasca de l'historiador no fos més que una *organització* de les "coses històriques"?

A tal llenguatge físic —el d'Aristòtil o el de Galileu—, tal món físic. A tal llenguatge històric —marxista, per exemple—, tal món històric. Alguns pretenen que hi ha llenguatges seriosos, respectables —els llenguatges científics—, enfront dels llenguatges irresponsables, boigs —els llenguatges polítics, religiosos, artístics—. La seriositat i respectabilitat dels primers, provindria del seu parlar sobre les coses —"coses serioses" en el nostre cas—; aquesta seriositat procediria de la verificació. Però, tal vegada una proposició, ni que sigui científica, pot referir-se a una altra cosa que no sigui una altra proposició —deixant de banda, ara, el tema de la verificació en història—?

Allò que anomenen "verificar" consisteix a saltar de l'ordre del *llenguatge* a l'ordre de les *coses*. Ara bé; aquest salt em sembla absolutament impertinent, amb la qual cosa ens quedem sense "criteri de veritat". Tots els historiadors diuen la veritat; és a dir, cap d'ells no la diu. La verificació no és un criteri de veritat; no va més enllà de ser un criteri d'operativitat. Els científics substitueixen la veritat per l'eficàcia. ¿Són les coses les que formen el llenguatge, tal com suposà l'empirisme o, al contrari, és el llenguatge el que forma el "món" segons clamà el racionalisme? Hom no sap si el món és la condició transcendent del funcionament del llenguatge —predomini de la "Physis"—, o si el llenguatge és la condició transcendent del món —predomini del "Logos"—.

Vivim en la ignorància pel que fa a esclarir la relació entre *coses* i *discurs* —llenguatge—; és a dir, la relació entre *el real* i *el possible*. Les sensacions es dirigeixen al real; les idees al possible. Tanmateix, les sensacions es valen de llenguatges metafòrics, mentre que les idees utilitzen llenguatges lògics. ¿Com passar de la sensació a la idea, i d'aquesta a aquella?

Els fets, "allò que hi ha", són sempre contingents; la "Mathesis Universalis" fracassarà sempre enfront d'ells. El *materialisme històric*, ¿no és una *Mathesis Universalis*? L'esdeveniment escapa a l' "a priori". El pas dels fets històrics als llibres d'història constituirà sempre un salt.

Quantes *accions* humanes s'han desenvolupat en l'educació europea! En *narrar-les*, manifestem l'ètica. Segons que sigui alemany o francès, el narrador de tantes accions —historiador, poeta o novel·lista—, o bé sigui marxista o lliberal, les accions se sotmeten a una o a una altra ètica. L'acció sola —l'educació medieval, suposem— no és ètica; la seva eticitat ve donada per la narració que se'n faci. La novel·la, la història, el mite, el conte, la poesia..., la paraula contada, col·loquen moral a les accions dels homes.

Cada vida humana —que és cúmul d'accions— reclama un narrador. Les accions exigeixen biografia, escrita o parlada. Igualment s'esdevé amb les accions d'una col·lectivitat, incloses les accions educadores. L'acció queda magnificada gràcies a la narració que se'n faci. L'estructura de la vida humana demana a crits que se la narri. I no es tracta de reproduir, sinó de *configurar*. L'historiador no reproduceix l'educació soviètica; la configura.

En un text d'historiador, descobrirem, doncs, una dimensió referencial —l'àmbit de "món"— i una dimensió creadora —"poètica"— que és interna al text narratiu. L'acció —la que sigui— s'organitza narrativament en el si de cada cultura i de cada subcultura. Pensi's en "El Cantar del mío Cid" o en "La Chanson de Roland". L'auditor o el lector completen el procés de mimesi, iniciat ja en l'acció mateixa, la qual tendeix, precisament, a ser contada, però no a ser narrada d'una forma concreta.

Si se separen el “món de l'acció” —allò rebut— i el “món de la narració” —allò posat—, es trenca tot contacte entre la dada positiva i l'ètica —o sigui, la *intriga*—. L'historiador és el personatge de la *intriga*. El positivisme i el cientisme aïllen l'acció —que analitzen científicament—, menyspreant la literalitat narrativa; d'aquesta faisó, el món queda des-moralitzat. És aquesta, i no cap altra, la nostra tràgica situació a causa del positivisme i del cientisme. Ara bé; cap narració no pot pretendre la possessió de la veritat històrica.

Sí, és clar. Narrar és refer l'acció en lloc de deixar-la en la carn viva, però només així s'introdueix l'ètica i ensems la inseguretat. Una acció —per exemple, l'educació del segle XIX a Catalunya— permet dos discursos: el científic i el narratiu. Ambdós són indispensables perquè l'home subsisteixi. Si se suprimeix el narratiu, l'home esdevé robot. Ara bé, els discursos narratius vàlids són múltiples.

El narrador, ¿troba o inventa? Greu pregunta; greu, perquè es queda sempre sense resposta. Malgrat això, el narrador no crea sense solta ni volta. El narrador crea en funció de quelcom que ell considera valuós —ètica—. El concepte de “referència” se'ns ha desplegat en *referència descriptiva* —vers l'acció educativa contada— i *referència productora* —vers el *sentit* que se li dóna a l'acció, o dimensió teleològica de l'educació.

Se'ns fan problemàtics tant el concepte de *món real*, com el concepte de *veritat*. Ho sé. ¿Per què entestar-nos a eliminar la llibertat del si del món real? ¿Per què obstinar-nos a veure la veritat només en allò descriptible?, ¿per què la veritat no es pot aixoplugar en els àmbits de tot el manifestable i de tot el produïble? Les alternatives són: o amb ètica o sense. Jo opto per l'ètica i la narració —la bíblica per exemple—, i no em conformo amb la sola ciència amb pretensió de realitat i de veritat exclusiva. Però, cal acceptar, aleshores, que quan l'historiador introdueix l'ètica, introdueix també el pluralisme discursiu. És en aquest punt on es discernen els historiadors totalitaris dels qui no ho són.

Encara és més greu, però, el tema. L'ètica resta, ordinàriament, devorada per la *cosa política*, i això esdevé gravíssim quan l'historiador no se n'adona. Aquesta submissió de l'“Ethos” a la “Politeia” es dóna en dos plans superposats: en el pla dels fets educacionals i en el pla de la narració històrica d'aitals fets.

El *Faktum* educacional s'ofereix sempre vertebrat amb els “valors” i amb el “poder”. Com a mínim, es tracta de constants. “Paideia”, “Ethos” i “Politeia” han resultat històricament inseparables.

Gràcies als diversos “kairoí” de l'existència sòcio-històrica, convertim la “Physis”, que som en néixer, en “ethos” o caràcter biogràfic. Assimilem uns ideals o valors. Esdevenim *naturalesa ètica*; és a dir, *gratuitament orientada*. Tota educació es deleix pel Bé. En altres paraules: tota educació és ètica.

El “Bé” no existeix en la història. A l'entranya d'aquesta, unes mateixes fites estan qualificades, per uns, de “bens” i, per altres, de “mals”. En la intrahistòria, s'ignora què és el “Bé”. D'aquesta faisó, la tasca educadora resta perplexa. Cal, vulgui's o no, encaminar-se vers el “Bé”, però ignorem on té l'habitable. El *poder polític* arrabassa aquest espai sense amo, i dicta el bé i el mal, el bell i el lleig, i àdhuc la veritat i l'error.

L'educació està sempre històricament deshonrada. La seva vocació ètica resta assassinada en profit de les ideologies que pseudojustifiquen les diverses “politeies”. La tasca educadora ja no es dirigeix cap al “Bé”. Ha quedat transmutada en estri del poder polític, sigui de dretes o d'esquerres. La seva eticitat és falsa; les raons polítiques predominen.

La “Història de l'educació” —tant si és d'idees pedagògiques, com d'institucions educadores o de realitats socials que les possibiliten— és la història d'una prostitució, en la qual l'“ethos” educacional està transformat en “politeia”. Cada idea i cada institució educativa han servit, en graus elevats, a poders polítics concrets.

L'historiador, quan s'apropa al *Faktum* educacional, ho fa també des d'un servei objectiu a polítiques concretes, a poders fàctics actuals o ja ara desitjats. En oferir l'hermenèutica de la història de l'educació, actuarà en funció del seu *servei objectiu* a la “politeia”. Com més gran sigui la coincidència entre la ideologia de la “politeia” històrica i la ideologia de la “politeia” que l'historiador serveix, serà més favorable l'anàlisi que en farà.

L'estudi de la història d'una prostitució serà, per tal motiu, forçosament una altra prostitució. El “Tratado de pedagogía” de Suchodolski exemplifica el que acabo d'assenyalar.

LA HISTÒRIA DE L'EDUCACIÓ EN ELS LLIBRES DE TEXT: ANÀLISI DE QUATRE MANUALS CARACTERÍSTICS

Jaume Carbonell i Sebarroja
Pere Solà i Gussinyer

Recordava Godofredo Escribano al llibre que citem més avall (p. 15) que “la Historia de la Pedagogía hace tiempo que se cursa en casi todas las Normales de Europa. En España fue declarada obligatoria, al principio para el grado normal, y más tarde, también para el superior, por el plan de estudios autorizado en 23 de Septiembre de 1898. La disposición que se refiere a la preeminencia de la Historia de la Pedagogía española, es el artículo 30 del decreto-ley no derogado ni modificado en tal punto, pues de los cuatro cursos en que el Real decreto de 30 de agosto de 1914 reorganizó el plan de estudios de las Escuelas Normales, la Historia de la Pedagogía figura en el cuarto”. (tret de la tercera edició del llibre, 1925).